

Branden en brandweer in Hilversum

Eddie de Paepe

Grote branden vormden vaak aanleiding voor maatregelen

om het vuur in de toekomst beter te kunnen bestrijden of te

voorkomen. Zo stelde Hilversum vijf jaar na de grote

dorpsbrand van 1725 een lokale verordening in voor

brandbestrijding. Na de tweede grote dorpsbrand van

1766 scherpste Hilversum de (bouw)regels aan.

In 1884 was er opnieuw een grote brand. De Hilversumse Stoomspinnerij en Weverij (HSSW) aan de Gooise Vaart werd op 4 april van dat jaar grotendeels door vuur verwoest. De oorzaak van de brand in de imposant fabriek is nooit opgehelderd, maar de spinnerij was zeer onrendabel en de uitkering van de verzekering (ongeveer 290.000 gulden) daarom zeer welkom.

Zoals al eerder gebeurde, leidde ook deze brand tot verbeteringen. Op 15 juni 1885, in het jaar na de brand, richtte Willem Frederik van Heemskerck-Düker met enkele andere Hilversummers de Vereniging Hilversumse Vrijwillige Brandweer op. De bekende apotheker annex tandarts werd de commandant.

De oprichting was mogelijk gemaakt doordat de gemeenteraad had besloten de vereniging te bedelen met een toelage van 500 gulden gedurende drie jaar. Dit geld was bestemd voor de aanschaf van blusmiddelen, die wel eigendom van de gemeente bleven. Zo kregen de vrijwilligers de beschikking over twee voor die tijd moderne handbrandsputten en enkele slangenwagens.

Jaarlijks werden een stuk of twaalf oefeningen gehouden, die doorgaans werden afgesloten met een gezellig samenzijn en een potje biljart in een Hilversums hotel. Verder was er jaarlijks een uitstapje naar bijvoorbeeld Arnhem, Cleve of Soest met een feestmaaltijd en biljartwedstrijd tot besluit. Op haar hoogtepunt telde de vereniging ongeveer veertig leden. Een belangrijke ontwikkeling was in deze periode verder de aanleg van de waterleiding. Her en der in het dorp kwamen hoge brand-

kranen te staan (het werden er uiteindelijk 500). Verder werden op strategische plekken slangenwagentjes neergezet. Die moesten de vrijwilligers te voet ophalen wanneer de klok van de Grote Kerk op de Kerkbrink alarm sloeg.

Een nieuwe brand betekende het vrijwillige einde van de Hilversumse vrijwillige brandweer. Op zaterdagochtend 8 december 1906 verwoestte een felle brand de houten opslagloods van kolenhandel Veerman aan de Oude Torenstraat. In de loods lag een grote lading brandstoffen zoals steenkolen, antraciet, turf en briketten. De aangesnelde brandweerlieden werden - zoals gebruikelijk - bij het bluswerk door omstanders geassisteerd, maar er was - zoals zo vaak - geen reddan.

Het vuur, dat om vijf uur 's ochtends door een passerende politieagent was ontdekt, was die avond nog steeds niet onder controle. Reden voor burgemeester J.C. Gülcher om in te grijpen. Hij stuurde een groep mannen van de gemeentereiniging - onder leiding van hoofdopzichter H.G.J. Maas - naar de Oude Torenstraat. De ambtenaren slaagden erin de vlammen binnen enkele uren te doven. Opperbrandmeesters C. Alders, J. Nieuwenhuizen en G. Seppen vroegen kort daarna bij de burgemeester eervol ontslag aan omdat zij vonden, dat zij hun werk niet langer goed konden doen. Zij wisten nooit wie van de 21 (ongeoefende) vrijwilligers op kwam dagen, terwijl adequaat materieel ontbrak. Daarbij waren er allerlei fabrieken bijgekomen, werden er steeds grotere huizen gebouwd en was voor de openbare verlichting op gas overgeschakeld. Burgemeester Gülcher had dat ook al gezien en was - na zijn geslaagde 'proef' bij Kolenhandel Veerman - begonnen met de voorbereidingen voor een 'plichtbrandweer'. Een beroepsbrandweer met professionele brandweerlieden vond hij een brug te ver. Gülcher stuurde zijn hoofdopzichter Maas naar Amsterdam om te kijken hoe het daar georganiseerd was.

De hoge ambtenaar diende op 30 april 1907 een doortimmerd voorstel in, dat door het college van b en w werd overgenomen en aan de gemeenteraad voorgelegd: een plichtbrandweer. Omdat de politie - na de allereerste minuten van bluswerk - bij branden de orde moest handhaven en een beroepsbrandweer te duur was, moest de brandbestrijding in Hilversum bij de reinigingsdienst van de gemeente worden ondergebracht.

De raadsleden hikten erg tegen de hoge kosten aan: 6300 gulden voor materieel en behuizing, plus 2000 gulden voor de salarissen. Zo wees raadslid J. van der Smit jr. tij-

dens de raadsvergadering van 14 mei 1907 erop dat de 21 branden van 1906 de gemeente slechts 420 gulden hadden gekost. Weliswaar kost het nu veel, maar het nieuwe materieel is nodig voor de hogere huizen, reageerde Gülcher onder meer. Natuurlijk zal ook voortaan de politie met haar slangenwagens dadelijk met het blussingswerk beginnen. Uiteindelijk stemde de meerderheid van de gemeenteraad in met het oprichten van een plichtbrandweer.

Op 1 augustus 1907 namen daartoe aangewezen en opgeleide ambtenaren de taak van de vrijwilligers over. Het brandweerkorps telde elf leden, onder wie één vakman voor de verzorging van de brandkranen en ander materieel. De leiding van korps werd in handen gesteld van Maas, die als brandmeester een (extra) jaarsalaris van 500 gulden zou krijgen. Een opzichter met een toepasselijke naam, C. Roodvoets, werd onderbrandmeester tegen een jaarsalaris van 300 gulden.

De vaklieden van de reinigingsdienst moesten in de buurt van de brandweerpost aan de Koningsstraat (gaan) wonen. Overdag werkten zij zoveel mogelijk op of bij de gemeentewerf aan het Langgewenst (of op het vaalter-

rein aan de Kleine Drift). Op die manier waren zij dag en nacht dichtbij een van de twee plekken waar brandblusmiddelen stonden.

Op beide plekken stond een handwagen met ladder en slangen. Op het Langgewenst aangevuld met een veertien meter hoge mechanische ladder en twee handbrandspuiten. Daar hingen ook de jassen, helmen, gordels en andere uitrustingsstukken van de brandwachten. Thuis hadden zij verder laarzen en jassen voor uitrukken buiten werktijd. Ten slotte stonden op strategische plekken in het dorp de al vermelde slangenwagentjes. Dat was langs de Utrechtseweg (bij de Diependaalselaan), in de Violenstraat, in de politieposten aan de Vaartweg en de Trompenbergerweg en bij de school in de Huygensstraat. Enkele van deze posten hadden ook rekken waarop lange, zware klimladders werden bewaard. De ladders - zeker het grote mechanische exemplaar - waren met name nuttig bij het bestrijden van branden in fabrieken en hoge villa's.

De alarmering van de brandwachten gebeurde via een brandschellenet, waarmee de huizen van de brand-

weerlieden met die van Maas en Roodvoets waren verbonden. Dat ging sneller dan per telefoon. Verder had deze stille alarmering als voordeel dat het publiek er niets van merkte en dat scheelde nogal wat aan lastige toeloop bij een brand.

In de loop der jaren vonden er allerlei verbeteringen plaats, meer en beter materiaal, meer training. De menselijke spierkracht bij het transport van de blusmiddelen maakte (vanaf 1917) plaats voor paardenkracht.

W.M. Dudok was niet alleen directeur van Publieke Werken maar ook commandant van de brandweer. Hij ontwierp in 1916 de nieuwe gebouwen van de gemeentewerf op de Naarderstraat mét voldoende stallingsmogelijkheden voor de brandweerwagens. Inclusief 'slangentoren', een hoge toren waarin de brandslangen te drogen werden gehangen.

In 1920 werd het korps uitgebreid naar één commandant, vier brandmeesters en 28 brandwachten.

In 1924 kreeg de brandweer de beschikking over haar eerste automotorspuit. Die had een capaciteit van maar liefst duizend liter bluswater per minuut.

Het brandschellennet was bovengronds en daardoor kwetsbaar bij stormen. Daarbij kwam, dat burgers de draden misbruikten als antenne voor hun radio, wat hinderlijke storingen veroorzaakte. Vandaar dat het brandschellennet (eveneens in 1924) ondergronds op de kabels van de P.T.T. werd aangesloten. Rond 1930 volgden nieuwe verbeteringen, zoals de aanschaf van een tweede automotorspuit en de eerste rookmaskers, de uitbreiding van de waterleiding en het aantal brandkranen.

Het volgende hoofdstuk in de geschiedenis van de Hilversumse brandweer begon met de brand in het nieuwe verenigingsgebouw Rooms-Katholieke Werkliedenvereniging St. Joseph aan de Bosdrift. Net als bij de Nieuwjaarsbrand in Volendam zoveel jaar later, schokte deze Hilversumse Filmbrand - die drie dodelijke slachtoffers eiste - heel Nederland. Als gevolg van het drama werd landelijk het vergunningenbeleid voor het vertonen van films aangescherpt, net als de controle op bioscopen, zalen en schouwburgen.

Gaandeweg kreeg preventie, het voorkomen van bran-

den, steeds meer aandacht, ook in Hilversum. Tijdens de Tweede Wereldoorlog - waarin Hilversum twee keer doelwit was van bommenwerpers - deed de brandweer ook al ervaring op als spil van de rampenbestrijding.

Na de oorlog gingen de professionalisering van de Hilversumse brandweer en de modernisering van het materieel verder. Dat was onder meer te danken aan de inspanningen van N.A. Felix, die op 1 augustus 1939 J.F. Groote opvolgde als directeur Publieke Werken en brandweercommandant. De actieve Felix was een van de eerste voorvechters van samenwerking ('provincialisering') en voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Brandweercommandanten.

De Hilversumse brandweer kon in die tijd zowel vanaf het Langgewenst als vanuit de post aan de Neuweg uitrukken. Felix breidde het wagenpark uit zodat op beide plekken twee wagens beschikbaar waren (plus een reservevoertuig bij de gemeentereiniging op de Oostereng, bij de Mussenstraat). Het personeel werd uitgebreid naar drie ploegen van elk veertien man en acht brandmeesters. De brand in de Grote Kerk aan de Kerkbrink, vrijdagavond 3 december 1971, maakte nog eens duidelijk dat commandant Felix het jaren eerder al bij het rechte eind had gehad. Bij grotere incidenten was nauwe samenwerking met andere korpsen noodzakelijk. Het Hilversumse korps kreeg bij de brand in de Grote Kerk dan ook de broodnodige assistentie van collega's uit Bussum, Loosdrecht en 's-Graveland.

In 1969 was al de Regionale Brandweerorganisatie in 't Gooi en de Vechtstreek opgericht. Daarmee was het Gooi, na Midden-Brabant, de tweede regio in Nederland die vrijwillig deze stap zette. Een regionalisering, die pas veel later (in 1985) door het Rijk werd opgelegd.

In 1984 werd besloten dat de plichtbrandweer - als allerlaatste in Nederland - werd omgevormd tot een beroepsbrandweer. Dertig vrijwilligers bleven actief.

De samenwerking tussen (uiteindelijk) negen brandweerkorpsen in het Gooi en de Vechtstreek resulteerde in 2009 in de oprichting van één regionaal korps. Per 1 januari van dat jaar was het gemeentelijk korps van Hilversum - na 101 jaar zelfstandigheid - officieel opgeheven.

Bronnen

Eckhardt, Fred, *100 Jaar en nog lang niet uitgeblust; een eeuw professionele brandbestrijding in Hilversum* (Hilversum 2007).

1907-1947. *Gedenkboek ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan der Hilversumse brandweer* (Hilversum 1947).

Tijn, Evert van, '100 Jaar moord en brand', *Hilversum zoals het was afl. 2* (Zwolle 1999).

Bokhorst, G. van, 'De brandspuit in het oude dorp', *Wij in Hilversum*, nr. 31, januari 1964, pp. 1012-1015.

Raadman, F.A., 'Een halve eeuw plichtbrandweer', *Wij in Hilversum*, nr. 3, mei 1957, pp.53-65.

Oprichting van de Vrijwillige Brandweer op www.hilversum.nl, 23 september 2010.